

Az olvasóvá nevelés eszközei, eljárásai az általános iskola 1—2. osztályában

A párthatározat és az V. Nevelésügyi Kongresszus anyanyelvi oktatásunk terén az egyre sürgetőbb korszerűsítési folyamat meggyorsítását tűzte feladatul. Ezen belül ott szerepel a kongresszus tézisei között az ifjúság olvasóvá nevelésének időszerű megfogalmazása és mindazok a követelmények, amelyek e nagyjelentőségű pedagógiai tevékenységhez útmutatásul szolgálnak.

Évek óta folynak már ugyan kísérletek az anyanyelvi oktatás eredményességének fokozására, de csak az új, módosított tantervvel vált lehetővé, a kísérleti eredmények birtokában, azok gyakorlati alkalmazása. Az említett korszerűsítési folyamatnak adott lendületet a párthatározat, mely egyértelműen kimondja: „Iskoláink csak úgy felelhetnek meg a társadalmi követelményeknek, ha az alapvető ismeretek tanítására törekcsenek, ha a tanulók gondolkodását fejlesztve kialakítják a továbbtanulás igényét és képessé teszik őket a folyamatos önművelésre.” Az önművelés pedig elképzelhetetlen könyv nélkül. De a könyvolvasás csak annak az embernek lesz állandó igénye, aki a legkisebb gyermekkortól elszakíthatatlan szálakkal fűződik a könyvhöz, mint az ismeretszerzés, önművelés, élménynyújtás eszközehez. Ez tűzi anyanyelvi oktatásunk egyik fontos feladatául az olvasóvá nevelést.

Látva ennek rendkívüli jelentőségét, olyan elgondolásra vezetett, hogy az iskolánkban folyó kisszakaszos oktatási rendszerünk lehetőségével élve, kísérletet tegyek két tanéven át tanítványaimmal hatékonyabb olvasóvá nevelésük irányában. Célom volt, hogy a hagyományos tantervvel dolgozva, de a korszerűsítési lehetőségeket maximálisan kiaknázva úgy végezzem oktató-nevelő munkámat, hogy tanítványaim valóban könyvet igénylő, irodalmat szerető diákokká váljanak az iskolás évek folyamán.

Napjainkban egyre nő az emberek érdeklődési körének a differenciálódása, sőt egyes körön belül a tudásszintkülönbség is a számtalan formában jelentkező információs eszközök következtében. Ahhoz tehát, hogy valaki lépést tarthasson korunkkal, a saját szintjéről folytathassa továbbképzését, kizárólag az egyéni olvasás, önművelés segíti hozzá. Mi pedagógusok azon fáradozunk, hogy az egymást követő generációk képesek legyenek az élet fejlődésének ritmusába illeszkedni, zökkenőmentesen, megtorpanás nélkül csatlakozzanak a „rohanó idő”-höz és átvegyék elődeiktől a tudás stafétabotját. Ennek érdekében a legkisebb gyermekkortól kezdve olvasóvá kell nevelnünk őket.

Az iskolába lépést követő két-három esztendő kétségkívül döntő fordulóponat az ember művelődéséhez való viszonyának fejlődésében. Az írástudatlan gyermek írni, olvasni és számolni tudó iskolássá válik, s ezzel megindulhat a művelődés egyre szélesebbre táruló országútján. Az olvasási készség kialakítása is ekkor megy végbe, s létrejöhet az az intim és közvetlen kapcsolat gyermek és a könyv között, amelyet korábban éppen az olvasás technikai készségének hiánya akadályozott meg, s közvetítőt iktatott a gyermek és a mű közé. Az olvasás megtanulása tehát szükséges előfeltétele annak, hogy az egyén önálló és öntevékeny olvasóvá válhasson. A betűk ismeretében, szavakká, mondatokká fűzése készségének elsajátításával az irodalmi érdeklődés kielégítésének és az ízlés fejlődésének összes, a gyermekben eddig meglévő korlátai eltűnnek: szabaddá válik az út az irodalom határtalan területei felé. Az olvasási készség azonban csupán egyik belső feltétele a megkívánható fejlődésnek.

Rajta kívül legalább annyira fontos az is, hogy milyen érzelmi bázison nyugszik az olvasás tanulás fárasztó folyamata. Rendkívül fontos, hogy minél több sikerélmény színeze és erősítse a tanulónak az olvasással összefüggő erőfeszítéseit. Olvasástani-tásunk csak akkor tekinthető sikeresnek, ha a készség fejlesztése együttjár az irodalomhoz fűződő pozitív érzelmi viszonyulás kialakításával. A készség fejlesztése, mint didaktikai, az irodalmi érdeklődés, mint neveléslelektani probléma szoros egy-seget alkotnak.

Ilyen megfontolások és alapos felkészülés kell tehát ahhoz, hogy az 1. osztályt vezető nevelő ennek a feladatnak is megfeleljen. Az első hetek előkészítő időszaká-ban számba kell vennie, kik azok, akik már a (képes) könyv szeretetével, irodalmi élményekkel érkeztek, s kik kezdik csak most ezt az ismerkedést. Az év elejei csa-ládlátogatások egyik célja éppen ennek a felmérése. Ennek megfelelően kell tervez-nie a könyvekkel való „barátkozást”, az érdeklődéskeltést. A tanulónak ne csak a számtankönyv és olvasókönyv jelentse a „könyvet”. Az első hetekben a szülők bevonásával létesítsenek „nyitott polcot”, ahol a gyermekirodalom életkoruknak meg-felelő gyöngyszemeit helyezzük el. Legyen képeskönyv, meséskönyv, gyermekfolyó-irat a tantermi polcon. Tanmenetünkben, bedolgozva az olvasástani menetébe, beleszöve, más olvasmányok is szerepeljenek (pl. Kirándulás az Ábécé hegyre című könyvből). Ezek meséinek felhasználásával tegyék színesebbé, élvezetesebbé a betű-tanítás fárasztó munkáját. Ezen keresztül érzik meg a gyermekek, hogy minden meg-tanult betű közelebb hozza az örömet, amelyet akkor éreznek majd, ha olvasni tud-nak. Ne múltjék el nap, ha néhány percre is, hogy a tanító ne vegyen kezébe köny-vet és ne olvasson fel egy-egy gyermekverset, versrészletet, meserészletet. Közben megmutatva magát a könyvet, a szöveget, a képeket. Biztatva őket: rövidesen ti ma-gatok is el tudjátok olvasni már!

Az olvasási készség elsajátítása és az iskolai tanulmányok alapvetően átalakít-ják a gyermek viszonyát az irodalomhoz. A fordulat eredményeképpen a mesehall-gató gyermekből, könyvolvasó lesz.

Segítségére van ebben a nevelőnek az iskolai ifjúsági könyvtár és a legtöbb helyiségben működő gyermekkönyvtár. Ez előbbiből korábban; utóbbiból az 1. osztály második félévétől már rendszeresen kölcsönözzenek tanulóink. Természetesen előbb meg kell őket ismertetni a könyvtár rendjével, a kölcsönzés módjával. Ezt első alkalommal, az iskolai könyvtáros segítségével élményszerűvé lehet tenni. A városi gyermekkönyvtár bemutatására egy tanulmányi sétát használunk fel. Itt, a könyvtár vezetőjével való előzetes megbeszélés után, a közös látogatás, az első kölcsönzés fe-lejthetetlen marad a gyermek számára. Ha a könyvtáros még rövid ismertetést is tart, esetleg egy diafilm-vetítéssel is kedveskedik, továbbá belekóstolhatnak a hely-ben olvasgatás, böngészés izgalmas élményébe, minden bizonnyal örökre megmarad a gyermekeknek a látogatás emléke és ideláncolja a könyvek birodalmához, rendsze-res látogatója lesz a könyvtárnak.

Az 1. osztály alkalmas arra és elegendő időt is biztosít, hogy minden iskola-érett gyermekben erőteljes, oldhatatlan kedv ébredjen, vonzalom és kíváncsiság szü-lessen az irodalom iránt. Az olvasni nem tudó gyermekből, ha él a kíváncsiság benne a könyvek iránt, úgy lesz könyvolvasó, ha mielőbb megtanulja a betűket (ez már gyorsított tempóban megoldható az első félév folyamán), azok szóban-látását és el-érkezik az olvasási készség megfelelő fokára. Ezt sok olvasással éri el, amihez az ad kedvet, hogy kíváncsi a könyv, a benne élő mese, vers, elbeszélés cselekményére, tartalmára. Ilyen előzmények után az első év alapozó tennivalóit folytatva kezdi el a munkát a következő tanévben.

Ma már iskoláink többségére általánosítva mondhatjuk, hogy az első hetek gyakorló jellegű olvasása után jól olvasó gyermekekkel dolgozunk a 2. osztályban. Ebben a korban a gyermek érdeklődése már eléggé differenciált, s a művek és műfajok széles körére kiterjed. A tanulók többsége megérett arra, hogy rendszeres, céltudatos nevelőmunkával fejlesszük ébredező önállósági törekvésüket az irodalomolvasás területén is.

A 2. osztályban tanév elején ismét ellátogatunk a gyermekkönyvtárba. A szülők támogatásával tovább bővítjük a „nyitott polc” könyvállományát. Megbeszéljük tanítványainkkal, hogy milyen könyveket szeretnének az első hónapokban olvasni és az iskolai ifjúsági könyvtár állományát is figyelembe véve, ajánlok könyveket. Érdeklődésük irányát ismerve segítsük, hogy a mesék után elbeszélések, állattörténetek, kalandos történetek, természetismereti olvasmányok, ifjúsági regény lesz-e az a könyv, amelyik fokozza irodalmi érdeklődésüket, növeli olvasókedvüket és formálja személyiségüket. Feltétlen találjuk meg a módját, hogy tanulóink olvasmányaikról beszélhessenek. Így egymástól is kedvet kapnak egy-egy könyv elolvasására. A tanító a többi tárggyal kapcsolatban is – főleg a környezetismeret ad sok témát – használja ki az alkalmat egy-egy mű ismertetésére. Mutasson be szemelvényt a kiszemelt műből, vagy olvasson el belőle néhány verset, ezzel is felkeltve a tanulók érdeklődését. Első helyen legyenek azok a könyvek, melyeket az ifjúsági könyvtárból módjában van kivenni a tanulónak. A környezetismereti témával kapcsolatban ők maguk is keressenek ki például ismeretterjesztő könyvekből részleteket. Ezeket az órán felolvassák, így társaiknak ismereteik bővítése mellett, érdeklődését is felkeltik a búvárkodás iránt. A harkály, a mókus olvasási és környezetismereti anyaga is a 2. osztálynak. Tanítványaim közül 4–5-en is kerestek hozzá anyagot, ami a tantárgyi koncentráció segítségével, a követelményeken túl, bővebb ismerettel gazdagította élénk érdeklődésüket. A kis szemelvényeket ők olvasták fel az órán. Eredményének sokoldalúságát nem kell részletezmem. De pihentetésre is szánjunk 2–3 percet, amit egy Weöres Sándor, vagy Csoóri Sándor parányi gyermekverseiből felolvasva teszünk derűsre. Ha az előbbieken említett sorrendiséget nem is feltétlenül tartjuk be, de bizonyos fokozatosságot szem előtt tartva irányítsuk tanítványaink irodalmi érdeklődését.

Tanítványaim most 2. osztályosok: A fentiekben ismertetett szempontokat szem előtt tartva irányítottam olvasóvá nevelésüket az 1. osztályba lépésük óta. Jó olvasótechnikájuk és őszinte rajongásuk a könyv iránt arra a kísérletre bátorított, hogy a 2. osztály második félévétől olvasó szakkört szervezzek. Tudom 3–4. osztályokban már többen sikeresen megoldották ezt, de úgy éreztem, egy fél évvel előbbre lehetne hozni az intenzív olvasómozgalom megindítását. Bár még végleges eredményről csak az év végén vehetek számot, vagy még inkább a következő tanévben, de amit eddig is tapasztaltam, igen biztató, megérte a befektetett sok munkát. A szakkör tagjainak kiválogatásában az a cél vezetett, hogy elsősorban olyan gyermekek legyenek tagjai, akiknél otthon nem igény a könyv, nincs irodalmi érdeklődés, ritkán ajándékoznak a gyermeknek könyvet. Szakkörünk 18 taggal működik.

A szakkör céljaul tűztem ki a könyvnek, az irodalomnak a megkedveltetését és ezen keresztül az olvasóvá nevelést. A tanulók értelmi fejlesztése, érzelmi gazdagodása, szókinccének bővítése és kifejező készségének fejlesztése volt a további feladat. A magas fokú olvasási készség birtokában az olvasást, mint az ismeretszerzés egyik eszközét használjuk. Ezzel az anyanyelvi oktatás hatékonyságát is növelni lehetett.

A megvalósítás módszerei: kéthetenként szakköri foglalkozás keretében könyvek, szemelvények, versek, ifjúsági folyóiratok anyagából közös és önálló munkával egy-egy részlet feldolgozása, illetve a nevelő által egy-egy vers, vagy könyv ismertetése.

Cikket, rövid elbeszélést egy-egy tanuló dolgoz fel és ismertet a szakkörön, ezzel is felkeltve társai érdeklődését a hallottak iránt. Minden alkalommal végzünk nyelvi, helyesírási és beszédtechnikai játékos gyakorlatokat. A foglalkozás során – a feldolgozandó anyaghoz kapcsolódva – diafilm-vetítéssel is hangulatosabbá tesszük a szakköri munkát. Külön hangsúlyt kapnak a gyermekeknek oly kedves állatregények és természetismereti leírások.

Eddigi eredményeim röviden:

- az egész osztály könyvek iránti érdeklődését állandóan ébren tartom,
- az ajánlott és feldolgozott könyvekről a szakköri tagok társaikat is tájékoztatják, ők is kikölcsönzik a könyvtárakból, sokan ezekből kérnek ajándékozás alkalmával,
- olvasási és beszédképességük, szókincsük fejlettségét minden órán tapasztalom,
- egy-egy újonnan megjelent ifjúsági könyvet elsőként igyekeznek megszerezni és elhozva az iskolába, társaiknak ismertetik,
- az előző évek tapasztalatához viszonyítva, nőtt a gyermekújságot olvasók száma. Ezekhez részben előfizetés útján jutnak hozzá, részben alkalmanként vásárolják (Kisdobos, Dörmögő Dömötör, Kincskereső; Mézeskalács [magyar nyelvű jugoszláv], Napsugár [magyar nyelvű román]) ezeket. Cserével kölcsönzik is egymásnak, de egyik példány ott van a „nyitott polcon” is. A 27 tanulóból 20 előfizetője valamelyik gyermekújságnak,
- az osztályból 25 tanuló rendszeresen kölcsönöz az iskolai ifjúsági könyvtárból, 17 tanuló pedig beiratkozott tagja a városi gyermekkönyvtárnak.

A szakköri tagok nyelvi ismeretei is sokat fejlődtek a „nyelvi játékok” kapcsán, amit nagy élvezettel játszanak.

A foglalkozásokon olvasónaplót is vezetünk a feldolgozott anyag rövid rögzítésére, a „nyelvi játékok” megoldásai is idekerülnek. Ebbe jegyzik fel egyéb olvasmányaik rövid ismertetését, többször rajzos megoldással élénkítik.

Feltétlen eredményes a kicsikkel már ebben az időszakban elkezdeni az aktív „irodalmi” munkát, sok örömet már megízlelik és egész életükre megszeretik már most a könyvet, az olvasást.

Tudom, hogy kartársaim a következő években a megkezdett úton vezetik tovább tanítványaimat. Ha munkám eredményeként csak néhány taggal is sikerült gyarapítani a könyvbarátok nagy táborát, akkor igyekeztem nem volt hiábavaló. Sikerült egy olyan kincset adni tanítványaim kezébe, mint a könyv, mert a könyv „... megkönnyíti az életet, baráti segítséget ad, hogy eligazodjanak a gondolatok, érzések és események sokszínű és viharos forgatagában. Megtanít tisztelni az embert és önmagunkat, szárnyat ad az elmének és a szívnek...” (Gorkij).

AZ ÁLTALAM VEZETETT „BETŰORSZÁG” OLVASÓ SZAKKÖR FÉLÉVI TEMATIKÁJA

Február hó:

1. A tervek ismertetése.

Móra Ferencről életrajzi adatok (Hegedűs András: Legkedvesebb íróim c. kötetből; szegedi vonatkozások). Mesék: Harkály mester szerencséje, A földvári herceg.

Móra versek: Sétálni megy Panka c. kötetből. Közösén dolgozzuk fel Móra F.: a Századik könyv c. elbeszélését. Ki tudna szépen felolvasni egy részletet?

Nyelvi játék: Gyűjtünk szép kifejezéseket!

2. Móra F.: Kincskereső kisködmön c. könyvéből ismertetnek a tanulók egy-egy általuk már olvasott történetet. Megbeszéljük. (A gyermekek élete régen és ma.) Weöres S.: Tarka forgó, Bóbíta c. kötetéből versek. A helyes versmondás gyakorlása, helyes levegővétel, hangsúly, szünet.

Március hó:

1. Móra F.: Didergő király c. verses meséjének közös feldolgozása. A kötetben levő Kecskébál c. mese néma olvasása. Dramatizálás.

Otthoni olvasmányként ajánlom Móra F.: Csilicsali, Csalavári, Csalavér c. kötetét, ki-ki beszámol róla a következő szakköri foglalkozáson.

Nyelvi játék: Szótag-cserés szavak.

2. Gárdonyi Géza: Cifra mese. (Életrajzi adatok Gárdonyiról.)

Csóóri Sándor versei a Lekvárcirkusz bohócai c. kötetből.

Nyelvi játék: A magánhangzók hosszúságának érzékeltetése; pótolj a hiányzó magánhangzókat!

Április hó:

1. Fecskeköszöntő c. verses kötetből egy-egy vers önálló (néma) olvasással való feldolgozása. Diafilm vetítés.

Nyelvi játék: Keress olyan szavakat, melyeknek első szótagja megegyezik.

2. Fekete István: Vuk c. könyvének ismertetése. A könyvből szemelvények olvasása. Vuk szereplőinek kiemelése. Az olvasónaplóban egy választott szereplő rövid bemutatása.

Nyelvi játék: Cseréld az ékezetet! Cseréld az adott egytagú szó első, középső, utolsó betűjét!

Május hó:

1. Felix Salten: Bambi c. regényének ismertetése. Részletek felolvasása. Természetleírások szépségeinek észrevétele.

Nyelvi játék: Hasonló jelentésű szavak gyűjtése.

2. A Bölcs bagoly sorozat ismeretterjesztő könyveiből Iljin: Vadállatok gyermekszobája. Közös feldolgozás.

Nyelvi játék: Hosszú mássalhangzós szavak helyes olvasása. A fonetikus ejtés.

Értékelés. Olvasmányaim c. olvasónapló bemutatása. Könyvajánlás a szünidőre.

DR. ZUKOVITS IMRE
Pécs, Tanárképző Főiskola

A technikai és természettudományos szellemi vetélkedők, mint az iskolai oktatás korszerű ismeretszerzési és szemléletformáló kiegészítői

A szervezett és tervszerű iskolai oktató-nevelő munka célja, hogy elősegítse a sokoldalúan fejlett, széles körű alpműveltséggel rendelkező személyiségek kialakítását. Az iskolai oktató-nevelő munkánkkal arra törekszünk, hogy tanítványaink egyéni adottságai, hajlamai széleskörűen kibontakozhassanak, hogy az egyén teljesítményképes szakmai tudást, átfogó műveltséget sajátíthasson el. Vagyis, rendelkezzen mindazokkal az ismeretekkel, jártasságokkal és készségekkel, amelyek a társadalomban való helytálláshoz, és a termelőmunka eredményes elvégzéséhez szükségesek.

A korszerű alpműveltség tartalma azonban a tudomány és a technika hallatlan ütemű fejlődése következtében igen gyorsan változik, növekszik. Ez a tény szükségessé teszi a tananyag rendszeres módosítását, illetve újabb és újabb ismeretek beiktatását a tantervekbe.

Terjedelmi, tantervi és egyéb okok következtében azonban nagyon sok és fontos ismeret órarendi keretek közötti feldolgozására nincs lehetőség.